

Εικόνα 1: Η πολιορκία του Μεσολογγίου, του Π. Ζωγράφου. Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Η Έξοδος του Μεσολογγίου, 10 Απριλίου 1826

του Θεωρή Θεοδοσιάδη, μαθητή Α΄ γυμνασίου

Η Έξοδος του Μεσολογγίου, ή κατά ορισμένους συγγραφείς το Ολοκαύτωμα του Μεσολογγίου, αναφέρεται στην έξοδο που πραγματοποίησαν οι πολιορκημένοι στρατιώτες και άμαχοι του Μεσολογγίου, όταν η δυνατότητα συνέχισης της άμυνας απέναντι στα τουρκικά και αιγυπτιακά στρατεύματα είχε χαθεί, λόγω εξάντλησης των τροφίμων. Το γεγονός συνέβη την νύχτα μεταξύ της 10^{ης} και 11^{ης} Απριλίου 1826, κατά τη διάρκεια της επανάστασης του 1821.

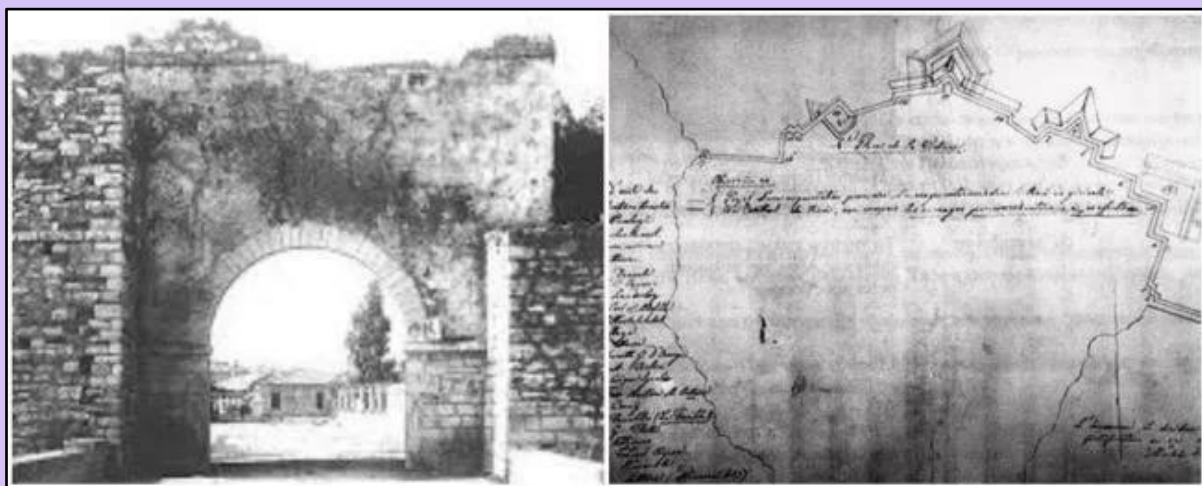
Το Μεσολόγγι επαναστάτησε στις 20 Μαΐου του 1821. Η σημασία της θέσης έγινε γρήγορα αντιληπτή από την τοπική ηγεσία της επανάστασης. Στην πόλη πραγματοποιήθηκε η συνέλευση της Δυτικής Ελλάδας και στη συνέχεια έγινε έδρα της διοίκησης της Δυτικής Ελλάδας, που έφερε την ονομασία Οργανισμός της Δυτικής Χέρσου Ελλάδας.

Το 1822 η πόλη πολιορκήθηκε για πρώτη φορά από τα στρατεύματα του Κιουταχή που είχε νικήσει τους Έλληνες στο Πέτα, και του Ομέρ Βρυώνη που είχε ολοκληρώσει την υποταγή του Σουλίου. Μετά από δύο μήνες οι Τούρκοι έλυσαν την

πολιορκία έχοντας υποστεί σοβαρές απώλειες. Την επόμενη χρονιά ένα νέο τουρκικό στράτευμα με επικεφαλής τον Μουσταή πασά κατευθύνθηκε προς το Μεσολόγγι αλλά αναλώθηκε ανεπιτυχώς στην πολιορκία του γειτονικού Αιτωλικού. Οι Τούρκοι μετά την αποτυχία να καταλάβουν το Αιτωλικό εγκατέλειψαν το σχέδιο επίθεσης στο Μεσολόγγι και αποχώρησαν.

Τρία χρόνια μετά από τη μεγάλη επιτυχημένη απόκρουση των Τουρκικών στρατευμάτων του Κιουταχή και του Ομέρ Βρυώνη, στην πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου το 1822, το Μεσολόγγι πολιορκείται πάλι. Ο Σουλτάνος επανήλθε με νέο σχέδιο. Πιο συγκεκριμένα, ο Κιουταχής Πασάς ήρθε σε συμφωνία με τον Ιμπραήμ για γρήγορη πτώση του Μεσολογγίου, συνδυάζοντας αυτή τη φορά την επιχείρηση με την εκστρατεία του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο. Με μια πανίσχυρη στρατιά 20.000 ανδρών, ο Κιουταχής ξεκίνησε από τη Θεσσαλία στα τέλη Φεβρουαρίου του 1825 και στις 15 Απριλίου 1825 έφθασε και στρατοπέδευσε στην περιοχή, και ξεκίνησε την πολιορκία του Μεσολογγίου.

Η πολιορκία της πόλεως μπορεί να χωριστεί σε δύο περιόδους. Η α' περίοδος από τις 15 Απριλίου έως τις 12 Δεκεμβρίου 1825 και η β' περίοδος από τις 25 Δεκεμβρίου 1825 έως τις 11 Απριλίου 1826. Χωρίς σημαντική βοήθεια από τους υπόλοιπους Έλληνες, λόγω του εμφυλίου πολέμου, και έχοντας να αντιμετωπίσουν υπέρτερες εχθρικές δυνάμεις, οι 12.000 ψυχές του Μεσολογγίου αντιστάθηκαν καρτερικά επί ένα χρόνο. Την οργάνωση της άμυνας ανέλαβε τριμελής επιτροπή υπό τους Ιωάννη Παπαδιαμαντόπουλο, Δημήτριο Θέμελη και Γεώργιο Καναβό. Το φρούριο της πόλης μετά την πρώτη πολιορκία είχε βελτιωθεί, κατόπιν των προσπαθειών του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου, του Βύρωνα και του μηχανικού Μιχαήλ Κοκκίνη. Η τάφος έγινε βαθύτερη, ο μικρός περίβολος ενισχύθηκε με πύργους και πολύγωνα προτειχί-

Εικόνα 2: Το Φεβρουάριο του 1823 έρχεται από τη Βλαχία ένας νέος μηχανικός ο Μιχαήλ Πέτρου Κοκκίνης, για να αναλάβει εξ ολοκλήρου την οχύρωση. Όλοι τον αποκαλούσαν «ο ιντζινιέρης του φράχτη» δηλαδή ο μηχανικός του φράχτη. Συνέχισε την οχύρωση του Μεσολογγίου και δια θαλάσσης, με τη χρηματοδότηση του λόρδου Βύρωνα, κι ονόμασε το τείχος «Φρούριο Βύρωνα». Ο «φράχτης» άντεξε όλες τις επιθέσεις των εχθρών κατά τη δεύτερη πολιορκία. Συνέχιζε να κτίζεται και κατά τη διάρκεια των μαχών. Τη νύχτα, άνδρες, γυναίκες και παιδιά μάζευαν συντρίμια από τα σπίτια που είχαν καταστραφεί από οβίδες και τα ενσωμάτωναν στο τείχος. Έτσι κάθε βράδυ ανακατασκευαζόταν. Το 1825 η διοίκηση του Μεσολογγίου ανακήρυξε τον Κοκκίνη επίτιμο πολίτη και η κυβέρνηση του απένειμε το βαθμό του χιλίαρχου.

σματα, πάνω στα οποία τοποθετήθηκαν 48 τηλεβόλα και 4 βομβοβόλα. Η νησίδα Βασιλάδι, μεταξύ της λιμνοθάλασσας και της θάλασσας, έγινε ένα είδος προχωρημένου οχυρού. Εκεί τοποθετήθηκαν 6 πυροβόλα και συγκεντρώθηκαν 2.000 γυναίκοι για να μην επιβαρύνουν τη φρουρά της πόλης. Εντός του Μεσολογγίου υπήρχαν 10.000 άτομα, εκ των οποίων 4.000 άνδρες, άριστοι πολεμιστές από την Ήπειρο και την Αιτωλοακαρνανία και ακόμη 1.000 άνδρες, δυνάμενοι να φέρουν όπλα.

Κατά την πρώτη φάση της πολιορκίας (15 Απριλίου - 12 Δεκεμβρίου 1825) το Μεσολόγγι πολιορκήθηκε μόνο από τις δυνάμεις του Κιουταχή. Οι επιθέσεις τους συντρίβονταν εύκολα ή δύσκολα από τους υπερασπιστές της πόλης. Εξάλλου, ο από θαλάσσης αποκλεισμός δεν ήταν ισχυρός και επανειλημμένως διασπάστηκε από τον στόλο του Μιαούλη, ο οποίος ενίσχυε με πολεμοφόδια και τρόφιμα τους πολιορκημένους. Στις 24 Ιουλίου, 1000 ρουμελιώτες πολεμιστές υπό τον Γεώργιο Καραϊσκάκη ανάγκασαν τον Κιουταχή να αποσύρει τις δυνάμεις του στις υπώρειες του όρους Ζυγός, χαλαρώνοντας την πολιορκία του Μεσολογγίου. Αλλά και ο τουρκικός στόλος, παρενοχλούμενος από τον ελληνικό, αναγκάστηκε να ζητήσει καταφύγιο στην αγγλοκρατούμενη Κεφαλληνία. Στις 5 Αυγούστου, δυνάμεις Σουλιωτών πολεμιστών με επικεφαλής τον Κίτσο Τζαβέλλα, εισήλθαν στην πόλη, αναπτερώνοντας το ηθικό των πολιορκημένων.

Εικόνα 3: Η υποδοχή του Λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι, 1861, Θεόδωρος Βρυζάκης, ελαιογραφία, 155 x 213 εκ., Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου

Εν τω μεταξύ, ο Σουλτάνος θέλοντας να προλάβει το φιλελληνικό κίνημα που άνθιζε στις Ευρωπαϊκές Αυλές και προβλέποντας ορθά ότι η πολιορκία θα ήταν χρονοβόρα, αποφάσισε να ενισχύσει τον αποκλεισμό της πόλης με επιπλέον δυνάμεις του Ιμπραήμ, παρά το ότι κάτι τέτοιο δεν προβλεπόταν στην αρχική του συμφωνία με τον Αιγύπτιο στρατάρχη. Στις αρχές του Οκτώβριου 1825 κατέπλευσαν στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου ναυτικές μοίρες όλων των Οθωμανών συμμάχων, συνολικής δύναμης 145 πλοίων, που αποτελούνταν από τούρκικα, αιγυπτιακά, αλγερινά, τριπολίτικα μεταγωγικά και πολεμικά σκάφη, ενώ υπήρχαν και αρκετά υπό διάφορες ευρωπαϊκές σημαίες. Παράλληλα, στην πόλη αυτή συγκεντρώθηκαν 8.000 Άραβες πεζοί, 1.200 ιππείς καθώς και περίπου 800 άτακτοι τούρκοι που εκγυμνάζονταν υπό την επίβλεψη Γάλλων στρατηγών, ενώ μεγάλες ποσότητες τροφίμων και πολεμοφοδίων είχαν επίσης φτάσει από τους Γαλλικούς λιμένες. Με όλες αυτές τις δυνάμεις, ο Ιμπραήμ σκόπευε τόσο στην καθυπόταξη ολόκληρης της Πελοποννήσου όσο και στην άλωση του Μεσολογγίου. Στις αρχές Νοεμβρίου, ο κοινός στόλος Τούρκων

Εικόνα 4: Η επίθεση του Ιμπραήμ κατά του Μεσολογγίου, ελαιογραφία του Giuseppe Mazzola (1748-1838), Πινακοθήκη Αρχιεπισκοπής Κύπρου.

και ξεκίνησε πόλεμο φθοράς στα στρατεύματα του Κιουταχή. Με την άφιξη των στρατευμάτων του Ιμπραήμ στο Μεσολόγγι, η πολιορκία έγινε σφοδρότερη. Στις 25 Δεκέμβρη 1825 άρχισε η β' φάση της πολιορκίας του Μεσολογγίου. Όπως και στην πρώτη πολιορκία, πάλι υπήρξε διάσταση απόψεων μεταξύ των δύο πασάδων. Ο Ιμπραήμ επιχείρησε με τις δικές του δυνάμεις να καταλάβει το Μεσολόγγι στις 16 Ιανουαρίου 1826, όμως απέτυχε. Μέχρι το Φεβρουάριο του 1826 δεν είχε σημειωθεί καμία επιτυχία από τις τουρκικές δυνάμεις. Ο Ανδρέας Μιαούλης με τον στόλο του κατάφερε να ανεφοδιάζει το Μεσολόγγι και η άμυνα των πολιορκημένων παρέμενε ισχυρή. Τον Μάρτιο όμως, τα πράγματα ξεκίνησαν να δυσκολεύουν. Ο Ιμπραήμ αναγκάστηκε να συμπράξει με τον Κιουταχή, και οι δύο στρατοί κατέστησαν ασφυκτική την πολιορκία με ανηλεή κανονιοβολισμό του Μεσολογγίου.

Οι Τούρκοι κατακτούν στρατηγικές νησίδες της λιμνοθάλασσας, το Βασιλάδι και τον Ντολμά, οι Έλληνες όμως καταφέρνουν και κρατούν τη νήσο Κλείσοβα, μετά από σφοδρή μάχη, και προξενούν πολλές απώλειες στον Ιμπραήμ. Παρόλα αυτά, η δυνατότητα ανεφοδιασμού δεν ήταν εφικτή, με αποτέλεσμα οι αμυνόμενοι να βρεθούν σε δυσχερέστατη θέση και να πέσει μεγάλη πείνα στην πόλη. Τρόφιμα δεν υπήρχαν και οι πολιορκημένοι (γυναίκες, παιδιά, τραυματίες, γέροντες και μαχητές) σιτίζονταν με φύκια, δέρματα, ποντίκια και γάτες!

Μπροστά σε αυτήν την κατάσταση, που καθιστούσε αδύνατη την αποτελεσματική υπεράσπιση της πόλης, στις 6 Απριλίου το συμβούλιο των οπλαρχηγών και προκρίτων, αποφασίζει να γίνει έξοδος των κατοίκων από το Μεσολόγγι. Η έξοδος θα γινόταν αργά τη νύχτα του Σαββάτου του Λαζάρου, χαράματα Κυριακής

και Αιγυπτίων αποβίβασε 8.000 Αιγύπτιους στρατιώτες κι ένα μήνα αργότερα κατέφθασε στην περιοχή ο Ιμπραήμ που είχε σχεδόν καταστείλει την Επανάσταση στην Πελοπόννησο. Συνολικά Τούρκοι, Τουρκαλβανοί και Αιγύπτιοι αριθμούσαν 25.000 άνδρες, και διέθεταν σύγχρονο πυροβολικό, που διοικούσαν Γάλλοι αξιωματικοί. Οι Έλληνες είχαν να αντιπαρατάξουν 4.000 μαχητές.

Την ίδια ώρα ο Καραϊσκάκης συμφώνησε με τους πολιορκημένους

Εικόνα 5: Αγωνιστές του Μεσολογγίου

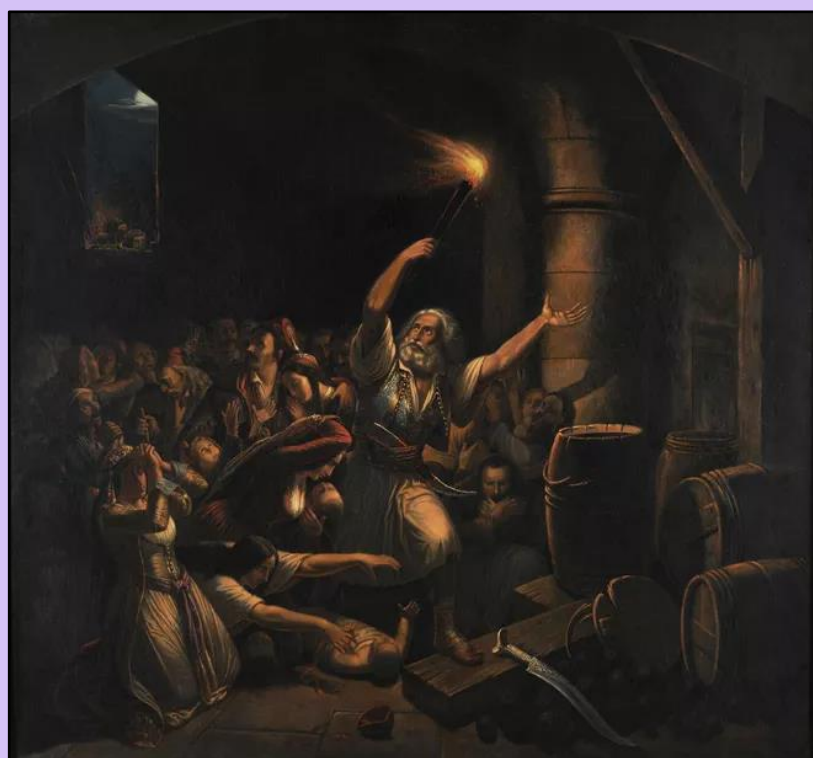
των Βαΐων (9 προς 10 Απριλίου 1826). Οι Πολιορκημένοι χωρίστηκαν σε τρία τάγματα, υπό τους Δημήτριο Μακρή, Νότη Μπότσαρη και Κίτσο Τζαβέλα, με την ελπίδα να διασπάσουν τις εχθρικές γραμμές, επωφελούμενοι από τον αιφνιδιασμό των πολιορκητών. Νωρίτερα είχαν σκοτώσει τους αιχμαλώτους, ενώ στην πόλη παρέμειναν όσοι δεν μπορούσαν να ακολουθήσουν, τραυματίες και γέροι. Θα έμεναν στην πόλη, ανατινάζοντας μπαρουταποθήκες.

Εικόνα 6: Οι τελευταίοι υπερασπιστές του Μεσολογγίου, Joseph Dennis Odevaere 1826, Rijks Museum, Άμστερνταμ

Μόνο ένα τάγμα κατάφερε να διαφύγει, καθώς είτε ο εχθρός είχε ενημερωθεί με κάποιον τρόπο, είτε το σχέδιο της εξόδου δεν εφαρμόστηκε σωστά. Οι Τουρκοαιγύπτιοι του Ιμπραήμ απάντησαν με σφαγή, 1500 Έλληνες μαχητές της ελευθερίας σφαγιάστηκαν. Σε πολλά σημεία σημειώθηκαν δραματικές σκηνές: ο δημογέροντας Χρήστος Καψάλης, όταν κυκλώθηκε από τους εισβολείς στο σπίτι του, όπου είχαν συγκεντρωθεί τραυματίες, γέροντες και γυναικόπαιδα, έβαλε φωτιά στην πυριτιδαποθήκη, ενώ ο μητροπολίτης Ρωγών Ιωσήφ ανατίναξε τον Ανεμόμυλο, στην τελευταία πράξη αντίστασης, όταν κυκλώθηκε από τους εχθρούς. Το πρωί της 10^{ης} Απριλίου, ανήμερα των Βαΐων, η οθωμανική ημισέληνος κυμάτιζε στα χαλάσματα του Μεσολογγίου.

Οι απώλειες ήταν 4000 πεσόντες ηρωικά μαχόμενοι, 3000 αιχμάλωτοι και μόλις 2000 να έχουν διασωθεί. Ανάμεσα στους νεκρούς ήταν οι οπλαρχηγοί Ιωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, πρόεδρος της Διευθυντικής Επιτροπής, Αθανάσιος Ραζη-

Εικόνα 7: Η θυσία του Καψάλη Λάδι σε μουσαμά, 134 x 144 εκ. Θεοδώρου Βρυζάκη, Εθνική Πινακοθήκη, Παράρτημα Ναυπλίου.

Στις 8 Απριλίου 1826, όταν αποφασίστηκε η Έξοδος του Μεσολογγίου, ο Καψάλης μην μπορώντας, λόγω ηλικίας, να συμμετέχει, προτίμησε να πεθάνει στα ερείπια της πατρίδας του. Την παραμονή της εξόδου συγκέντρωσε πολλές γυναίκες, παιδιά, ασθενείς, αναπήρους, όλους όσους δε μπορούσαν να πάρουν μέρος στην έξοδο, σχεδόν 400 άτομα. Κατέλαβε τη μεγάλη πυριτιδαποθήκη κάτω από τον προμαχώνα του Μπότσαρη, η οποία ήταν γεμάτη εκρηκτικές ύλες. Την νύχτα της εξόδου έψελναν νεκρικές ακολουθίες, ενώ ο Καψάλης κρατούσε συνεχώς ένα αναμμένο δαυλί στο χέρι του. Το πρωί, όταν οι Τούρκοι εισέβαλαν στην πόλη, ο Καψάλης ανατίναξε την πυριτιδαποθήκη. Σκοτώθηκαν όλοι οι παρευρισκόμενοι και πλήθος Τούρκων εχθρών.

Εικόνα 8: Η Έξοδος του Μεσολογγίου, έργο του Θεόδωρου Βρυζάκη, 1853. Εθνική Πινακοθήκη Αθηνών.
Ο σημαντικός αυτός πίνακας απομνημονεύει ένα από τα πιο τραγικά και τα πιο ξακουστά επεισόδια του Αγώνα, την ηρωική έξοδο των κατοίκων της πόλης του Μεσολογγίου τη νύχτα της 10ης Απριλίου 1826. Η σύνθεση αναπτύσσεται κατακόρυφα, χωρίς βάθος, και χωρίζεται σε δύο επίπεδα: στην ουράνια και την επίγεια ζώνη. Στο ουράνιο τμήμα, στον άξονα, δηλαδή στο κέντρο της σύνθεσης, βλέπουμε ένθρονο τον Παντοκράτορα, μέσα σε μια χρυσή νεφέλη, να ευλογεί τους αγωνιστές, ενώ άγγελοι με κλάδους βαίων και στέφανα δάφνης ετοιμάζονται να στέψουν τους ήρωες. Οι Έλληνες πίστευαν ότι στον δίκαιο αγώνα τους είχαν την ευλογία του Χριστού. Στο επίγειο τμήμα της σύνθεσης, πάνω σε μια ξύλινη γέφυρα, οι αγωνιστές ορμούν έξω από την πύλη του τείχους, κραδαίνοντας τα σπαθιά τους. Ένας από αυτούς υψώνει με το αριστερό του χέρι την ελληνική σημαία με το σταυρό στο κοντάρι. Μερικοί έχουν κιάλας πληγωθεί. Ακολουθούν τα γυναικόπαιδα. Μητέρες με παιδιά έχουν πέσει κάτω από τη γέφυρα, στο χαντάκι. Κάποιοι είναι ήδη νεκροί, άλλοι χαροπαλεύουν. Οι Τούρκοι πάνοπλοι περιμένουν τους ηρωικούς αγωνιστές. Μερικοί ανεβαίνουν στα τείχη, σκαρφαλώνοντας πάνω σε μια σκάλα. Επικρατούν ταραχή, ένταση και μεγάλη δραματικότητα. Είναι σαν να ακούμε την κλαγγή των όπλων και τις κραυγές των πληγωμένων. Ο ζωγράφος απεικόνισε τη σκηνή με ακρίβεια και επιμέλεια, προσέχοντας κάθε λεπτομέρεια. Πρόκειται για έναν πίνακα ρομαντικό στο πνεύμα, αλλά με εκτέλεση ακαδημαϊκή, καλλιγραφική, προσεκτική. Επικρατεί μια καφετιά και χρυσή τονικότητα, με κύρια χρώματα το μαύρο, το λευκό και το κόκκινο.

κότσικας, ο Νικόλαος Στορνάρης, Ανδρέας Γριβογεώργης, Κώστας Σιαδήμας, Γιάννης Αγγελής και ο επίσκοπος Ρωγών Ιωσήφ, ο μηχανικός Μιχαήλ Πέτρου Κόκκινης, ο τυπογράφος Δ. Μεσθεναίος και γόνοι ιστορικών οικογενειών του Μεσολογγίου: Αναστάσιος Παλαμάς, Πέτρος Γουλιμής, Κωνσταντίνος Τρικούπης, Γεώργιος Φαράντος και Κωνσταντίνος Καρπούνης. Στην Έξοδο, επίσης, φονεύθηκαν σχεδόν όλοι οι φιλέλληνες (περίπου 15) που βρίσκονταν στο Μεσολόγγι. Ο Ελβετός Ιωάννης-Ιάκωβος Μάγερ (Johann-Jacobi Meyer), εκδότης των «Ελληνικών Χρονικών», οι Γερμανοί Νχίτμαρ (Dittmar), Ντελάουνι (Delaupay), Στίτσελμπεργκερ (Stitjelberger), Λίμπχοβ (Lübtow), Κλέμπε (Klembe), Ρόονερ (Rosner), ο Ιταλός Τζιακομούτσι (Giacomuzzi) και οι εθελοντές Μεβιέ, Σχιεφάου, Σιπάνου, Λάτερβαχ, Ντιρσάβσκι (Diersawski), Ριντεζελ (Riedesel) και Ραζιέρι. Γύρω στα 6.000 γυναικόπαιδα οδηγήθηκαν για να πουληθούν στη Μεθώνη και στα σκλαβοπάζαρα της Κωνσταντινούπολης και της Αλεξάνδρειας. Οι απώλειες για τους εχθρούς ανήλθαν σε 5.000 άνδρες. Αμέσως μετά την κατάληψη του Μεσολογγίου, ο Κιουταχής με τον στρατό του κατευθύνθηκε προς την Ανατολική Στερεά Ελλάδα, με αντικειμενικό σκοπό την κατάληψη της Αττικής. Ο Ιμπραήμ επανήλθε στην Πελοπόννησο για να εξαλείψει και τις τελευταίες εστίες αντίστασης σε Μάνη και Αργολίδα.

Η πτώση του Μεσολογγίου οδήγησε σε διάλυση την Γ' Εθνοσυνέ-

λευση της Επιδαύρου το 1826 και σε πα-
ραίτηση την κυβέρνηση Κουντουριώτη. Η
Επανάσταση είχε σχεδόν κατασταλεί. Η
φλόγα της, όμως, παρέμεινε άσβεστη,
καθώς η ήττα μετατράπηκε σε νίκη. Ένα
νέο κύμα φιλελληνισμού αναδύθηκε
μετά την αμαύρωση του Αγώνα, εξαιτίας
του εμφύλιου σπαραγμού. Αυτό με τη
σειρά του επηρέασε εμμέσως την ευρω-
παϊκή διπλωματία για τα εθνικά δίκαια
των Ελλήνων. Σύμφωνα με τον Αμερικα-
νό φιλέλληνα Σάμιουελ Γ. Χάου, η πτώση
της "ιεράς πόλεως" αποτέλεσε την

"ενοχοποιητική απόδειξη της εγωιστικής αδιαφορίας του χριστιανικού κόσμου".
Κατά μία φήμη, λέγεται ότι η πτώση της πόλης και οι δραματικές συνθήκες κάτω
από τις οποίες εκτυλίχθηκε, που έγιναν γνωστές στη Δύση και προκάλεσαν έντονη
συγκίνηση στην Ευρωπαϊκή κοινή γνώμη, ήταν η αφορμή που προκάλεσε την
άρνηση του καγκελάριου της Αυστρίας Μέτερνιχ να συμφωνήσει σε απαίτηση του
σουλτάνου την ελληνική επανάσταση να καταστείλουν στρατεύματα της "Ιεράς
Συμμαχίας". Ο Μέτερνιχ, φέρεται να έδωσε την απάντηση "Τώρα πια, μετά το
Μεσολόγγι, αυτό είναι αδύνατο..."

«Η θυσία του Μεσολογγίου προώθησε το ελληνικό ζήτημα, όσο και η ελληνική νίκη», γράφει ο Απ. Βακαλόπουλος. Πράγματι αναζωπύρωσε σε ολόκληρη την
Ευρώπη (ακόμη και στην Αυστρία) και την Αμερική το φιλελληνισμό όχι μόνον συγ-
γραφέων και καλλιτεχνών, αλλά και πολιτικών και στρατιωτικών. Η κοινή γνώμη

Εικόνα 10: Μεσολογγίτες Πρόσφυγες, του Jean M. Mercier, 1830. Ελαιογραφία, Μουσείο Μπενάκη.

Ο πίνακας αναφέρεται στην Έξοδο του Μεσολογγίου, μετά τη σκληρή πολιορκία, που συντάραξε τη διεθνή κοινή γνώμη. Εικονίζει μια βάρκα στην οποία επιβαίνουν γυναίκες, παιδιά και υπερασπιστές του Μεσολογγίου που προσπαθούν να σωθούν από τη σφαγή.

Εικόνα 9: Σκηνή από την πολιορκία του Μεσολογγίου, Μάιος του 1825, Χαλκογραφία-ακουατίνα του Johann L. Rugendas, Μουσείο Μπενάκη.

εξέφρασε τη δυσφορία της για την απραξία των κυβερνήσεων και οι εφημερίδες με άρθρα τους ζητούσαν την αποφασιστική επέμβαση των ευρωπαϊκών δυνάμεων για να τεθεί τέρμα στο ελληνικό δράμα. Παντού ιδρύονται φιλελληνικές εταιρείες και διενεργούνται έρανοι, συγκεντρώνονται χρήματα και στέλνονται τρόφιμα και άλλα εφόδια στους μαχόμενους Έλληνες.

Ο Καποδίστριας, εκτιμώντας τον ξεσηκωμό και τις αντιδράσεις στην Ευρώπη, προφήτευσε σε επιστολή του προς τον αδελφό του

Βιάριο στις 18 Απριλίου 1826, ότι το θλιβερό γεγονός του Μεσολογγίου δεν έπρεπε να απελπίσει τους Έλληνες, γιατί σ' αυτό έβλεπε την αρχή της σωτηρίας τους. Δεκαοχτώ μήνες μετά, στις 8 Οκτωβρίου 1827, οι στόλοι των Μεγάλων Δυνάμεων με τη ναυμαχία στο Ναβαρίνο βοήθησαν αποφασιστικά να δικαιωθεί ο αγώνας της ελληνικής ανεξαρτησίας.

Ο μελετητής της θυσίας του Μεσολογγίου καταλαμβάνεται από θλίψη, όταν διαπιστώνει ότι η καταστροφή της Ιερής πόλης μπορούσε να αποφευχθεί. Ο Καραϊσκάκης, που είχε περάσει στη Στερεά από τον Ιούλιο του 1825, αφού πέτυχε να ανασυντάξει τις επαναστατικές δυνάμεις και να συσπειρώσει τους αρματολούς, ζητούσε επίμονα τρόφιμα και πολεμοφόδια από την Κεντρική Διοίκηση. Αυτή, όμως, αδιαφόρησε για τους πολιορκημένους, οι Μεσολογγίτες δεν ήταν μέσα στο πολιτικό παιχνίδι που παιζόταν για τις εκλογές της Εθνοσυνέλευσης. Ο Σπυρομήλιος, μέλος της Επιτροπής που πήγε στο Ναύπλιο, γράφει: «Αφ' ου επληροφορήθησαν τω όντι ότι δεν εμελετούσαμεν να ενισχύσωμεν κανέν κόμμα, αδιαφόρησαν όλα τα κόμματα από ημάς, και ενώ τους ωμιλούσαμεν διά το Μεσολόγγιον όλοι έλεγαν το «ναι, έχετε δίκαιον», αλλά δεν εσύμπραττον υπέρ αυτού με ζήλον».

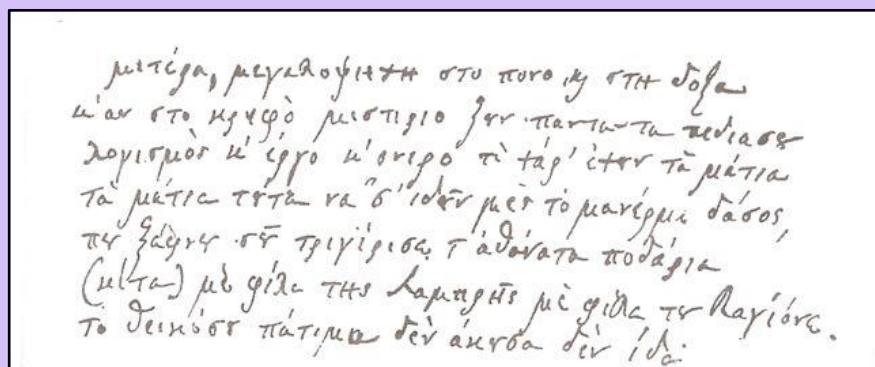
Πολλά έργα, ζωγραφικά, λογοτεχνικά και άλλα, απαθανάτισαν τη θυσία των Μεσολογγιτών. Ο εθνικός μας ποιητής Διονύσιος Σολωμός έγραψε την ημιτελή ποιητική του σύνθεση «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι», με τους γνωστούς στίχους από το Σχεδιάσμα Β':

Άκρα του τάφου σιωπή στον κάμπο βασιλεύει·
Λαλεί πουλί, παίρνει σπυρί, κι' η μάνα το ζηλεύει.
Τα μάτια η πείνα εμαύρισε· στα μάτια η μάνα μνέει*·
Στέκει ο Σουλιώτης ο καλός παράμερα και κλαίει:
«Έρμο τουφέκι σκοτεινό, τί σ' έχω γω στο χέρι;
Οπού συ μούγινες βαρύ κι' ο Αγαρηνός** το ξέρει.»

* μνέει = ορκίζεται

** Αγαρηνός = Τούρκος

Εικόνα 11: Προσωπογραφία του Διονυσίου Σολωμού από άγνωστο καλλιτέχνη. Μουσείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας.

Εικόνα 12: Χειρόγραφο του Σολωμού από τους Ελεύθερους Πολιορκημένους

Το Μεσολόγγι απελευθερώθηκε στις 11 Μαΐου 1829. Το 1937 αναγνωρίστηκε ως «Ιερά Πόλις» και η Κυριακή των Βαΐων ορίστηκε ως επέτειος της εξόδου.

Εικόνα 13: La Grèce sur les ruines de Missolonghi (Η Ελλάδα στα ερείπια του Μεσολογγίου)
Eugène Delacroix (1826) (Ευγένιος Ντελακρουά)
Musée des Beaux-Arts de Bordeaux (Μουσείο Καλών Τεχνών στη Μπορντώ)

Το έργο είναι εμπνευσμένο από την μάχη των Ελλήνων στην τρίτη πολιορκία του Μεσολογγίου. Σε πρώτο επίπεδο η Ελλάδα συμβολοποιείται στο πρόσωπο μιας νεαρής γυναίκας, η οποία ανοίγει τα χέρια σε μία κίνηση απόγνωσης, καθώς στέκεται πάνω σε συντρίμμια και νεκρούς. Στο βάθος ο εχθρός καρφώνει μία σημαία στο έδαφος.

ΟΙ ΒΟΡΕΙΟΕΛΛΑΔΙΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΟΔΟ

Πρώτη και κύρια πηγή για την Έξοδο του Μεσολογγίου είναι ο Μακεδόνας Νικόλαος Κασομούλης (1792-1872) από τη Σιάτιστα Κοζάνης. Ο 29χρονος τότε αγωνιστής μετά την επαναστατική του δράση στη Δυτική Μακεδονία, βρίσκεται στο πολιορκημένο Μεσολόγγι με τα αδέρφια του Γιώργη και Μήτρο. Ο 20χρονος Μήτρος Κασομούλης έπεσε νεκρός στην Έξοδο του Μεσολογγίου. Να υπενθυμίσουμε ότι ανάμεσα στις 2.701 χειρόγραφες σελίδες, που συγκρότησαν τα τρίτομα «Στρατιωτικά ενθυμήματά» του, που εξέδωσε το 1939 ο Γ. Βλαχογιάννης, βρίσκεται και η απόφαση της Εξόδου. Όταν οι οπλαρχηγοί πήραν την ηρωική απόφαση ομοφώνως «... θεωρούντες ότι εξέλιπεν κάθε ελπίς βοήθειας και προμηθείας τόσο από την θάλασσαν καθώς και από την ξηράν...», τη συνέταξε ο εγγράμματος επίσκοπος Ρωγών Ιωσήφ και την υπαγόρευσε στον Κασομούλη.

Δεύτερη «ζωντανή» πηγή είναι ο Αρτέμιος Μίχος (1803-1873). Ο Γιαννιώτης αγωνιστής βρέθηκε στο πολιορκημένο Μεσολόγγι από τον Απρίλιο του 1825 μέχρι τον επόμενο Ιανουάριο. Κρατούσε ημερολογιακές σημειώσεις, τις οποίες και δημοσίευσε με τον τίτλο «Σύντομος περιγραφή εν είδει ημερολογίου των αξιολογοτέρων συμβάντων της Β Πολιορκίας του Μεσολογγίου, αρχομένη από 12ης Απριλίου 1825 και λήγουσα την 25η Ιανουαρίου 1826». Στο δεύτερο μέρος, με τον τίτλο «Τα κατά την πολιορκίαν του Μεσολογγίου αφ ης εποχής, ένεκα των περιστάσεων, έπαυσεν εκδιδομένη η εφημερίς «Τα Ελληνικά Χρονικά», εκθέτει και τα γεγονότα της Εξόδου.

Εικόνα 14: Νικόλαος Κασομούλης

Εικόνα 15: Αρτέμιος Μίχος

Εικόνα 16: Σπυρίδων Σπυρομήλιος

Τρίτη πηγή είναι ο αγωνιστής Σπυρίδων Σπυρομήλιος (1800-1880). Ο αγωνιστής από τη Χειμάρρα ήταν ένας από τους λίγους σπουδαγμένους στρατιωτικούς της επανάστασης (10 χρόνων είχε σταλεί στην Ιταλία να σπουδάσει στρατιωτικά). Από το τέλος του 1825 μαχόταν στο Μεσολόγγι και τον Ιανουάριο του 1826 ήταν μέλος της επιτροπής των πολιορκημένων που στάλθηκε στο Ναύπλιο για να ζητήσει ενισχύσεις από την κυβέρνηση. Επέστρεψε από εκεί τις τελευταίες μέρες της πολιορκίας, αλλά δεν στάθηκε δυνατό να μπει στην πόλη. Παρακολουθούσε την Έξοδο από «το όρος Πεταλά, απ' όπου φαίνεται το Μεσολόγγιον». Στα απομνημονεύματά του με τον τίτλο το «Χρονικό του Μεσολογγίου 1825-1826» παραθέτει πληροφορίες από «εξοδίτες».

Η ΑΘΑΝΑΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΦΡΟΥΡΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Οι Μακεδόνες αγωνιστές μαζί με τους Μεσολογγίτες και Ρουμελιώτες αποτέλεσαν την ονομαστή αθάνατη φρουρά του Μεσολογγίου. Η λυσσαλέα αντίσταση των Μακεδόνων αγωνιστών στο Μεσολόγγι κατά την περίοδο 1821—1826 παρέμεινε παροιμιώδης.

Κατά την έξοδο του Μεσολογγίου η Μακεδονική Φρουρά ήταν η εμπροσθοφυλακή των πολιορκημένων με αποτέλεσμα να έχουν τα περισσότερα θύματα από τα πυρά των Οθωμανών.

Ο ΣΕΡΡΑΙΟΣ ΚΩΣΤΗΣ ΜΠΑΛΤΑΣ

Ο Κωστής Μπαλτάς από τις Σέρρες, σκοτώθηκε στην πρώτη φάση της μεγάλης πολιορκίας του Μεσολογγίου. Ήταν ο πυροβολητής του Κανονιοστασίου Τερίμπελε.

ΟΙ ΓΡΕΒΕΝΙΩΤΕΣ ΣΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

Αξιόπιστες πηγές μαρτυρούν ότι στον ιερό αγώνα του Μεσολογγίου συμμετείχαν πολλοί αγωνιστές από την περιοχή των Γρεβενών, όπως είναι τα τέσσερα αδέρφια Ζιακαίοι με τον Καπετάνιο αδερφό τους αρματωλό Γιαννούλα Ζιάκα, καθώς και πολλοί κλέφτες από τη Σαμαρίνα Γρεβενών και τα γύρω χωριά.

Η ομάδα των Σαμαριναίων αποτελούνταν από 120 μαχητές, με αρχηγό τον Μίχο Φλώρο και πολέμησαν στην «Ντάπια» του Στρατηγού Μάκρη.

Μερικά από τα ονόματα των μαχητών, που διέσωσε η παράδοση ήταν του Μάκρη, Μανάκα, Αβραμούλη, Συράκου, Μ. Μπούσια, Γκιολδάρη, Τζίμου. Από αυτούς, κατά την έξοδο της φρουράς διεσώθησαν μόνο 33, ενώ οι υπόλοιποι Φλώρος, Μακρής, Αβραμούλης κλπ. έπεσαν ηρωικά στο Μεσολόγγι. Ο καπετάνιος Μίχος Φλώρος βαριά τραυματισμένος έδωσε στα παλικάρια που σώθηκαν την τελευταία του διαταγή, τα λόγια του τραγουδιού «παιδιά της Σαμαρίνας».

ΟΙ ΝΑΟΥΣΑΙΟΙ, ΒΕΡΡΟΙΩΤΕΣ ΚΑΙ ΕΔΕΣΣΑΙΟΙ ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΣΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

Το 1822, στην Νάουσα της Μακεδονίας ο Λογοθέτης Ζαφειράκης και οι οπλαρχηγοί Τσάμης Καρατάσος και Άγγελος Γάτσος εξεγέρθηκαν κατά των Οθωμανών κατακτητών και ύψωσαν επαναστατική σημαία με τον Φοίνικα και την επιγραφή «Εν τούτω Νίκα» από τη μία πλευρά και από την άλλη «Μάχου υπέρ πίστεως και Πατρίδος».

Η τελευταία ρήση ενέπνευσε τον Αλέξανδρο Υψηλάντη, τον επικεφαλής της Φιλικής Εταιρείας.

Πηγές:

https://el.wikipedia.org/wiki/Έξοδος_του_Μεσολογγίου

<https://www.sansimera.gr/articles/243>

https://el.wikisource.org/wiki/Οι_Ελεύθεροι_Πολιορκημένοι/σχεδιάσμα_B

https://www.nationalgallery.gr/images/paintings/61224_2000_2000.jpg

<https://www.nationalgallery.gr/el/zographikh-monimi-ekthesi/painting/ta-hronia-tis-basileias-tou-othona/istoriki-zographiki/i-exodos-tou-mesologgiou-5446.html>

<https://www.mixanitouxronou.gr/o-effiis-michanikos-pou-ochirose-to-mesolongi-to-ekane-aporthito-ke-pethane-iroika-stin-exodo-sinechize-na-anakataskevazi-ta-tichi-akomi-ke-kata-ti-diarkia-ton-machon/>

<https://www.cnn.gr/style/politismos/story/257236/texni-1821-analysi-toy-pinaka-hypodoxi-toy-lordoy-vyrona-sto-mesologgi-theodoros-vryzakis>

https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:H_επίθεση_του_Ιμπραήμ_Πασά_κατά_του_Μεσολογγίου._Λάδι._Giuseppe_Mazzola..jpg

<https://blogs.sch.gr/anpan/eikonografisi/pinakes-me-thema-mesologgi/>

<https://www.thepressroom.gr/ellada/exodos-mesologgiou-o-dromos-pros-tin-elytheria-sena>

https://autochthonesellhnes.blogspot.com/2016/08/blog-post_11.html

Επιμέλεια: Σιάσιου Μαρία ΠΕ03

Εικόνα 17: Απόσπασμα από το σχολικό βιβλίο Ιστορίας Στ' Δημοτικού.

Ματιά στο παρελθόν

Ο λόρδος Μπάιρον

Ο Άγγλος ποιητής λόρδος Μπάιρον (1788-1824) αποτελεί αναμφίβολα την πιο σημαντική μορφή των Φιλελλήνων, που, εμπνεόμενοι από τον αγώνα της, έφτασαν στην επαναστατημένη Ελλάδα για να τη βοηθήσουν. Καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια. Επισκέφθηκε την Ελλάδα το 1823. Αμέσως πήγε στο Μεσολόγγι, όπου ασχολήθηκε με την οργάνωση στρατιωτικών σωμάτων δαπανώντας μάλιστα για τον σκοπό αυτό μεγάλο μέρος της περιουσίας του. Όμως οι σκληρές συνθήκες διαβίωσης επιβάρυναν την ήδη κλονισμένη υγεία του. Πέθανε στο Μεσολόγγι από υψηλό πυρετό στις 19 Απριλίου του 1824. Ο Διονύσιος Σολωμός του αφιέρωσε το παρακάτω ποίημα:

Εκ το θάνατο του Λορδ Μπάιρον

«Λευτεριά, για λίγο πάψε
Να χτυπάς με το σπαθί.
Τώρα σίμωσε και κλάψε
Εις του Μπάιρον το κορμί».

.....
Διονυσίου Σολωμού. Άπαντα, τόμ. 1, Ποιήματα,
Αθήνα 1993, στ' έκδοση, σ. 101.

Ο θάνατος του λόρδον Μπάιρον,
πίνακας του Joseph-Denis, Odevaere, Μπρυζ,
Μουσείο Groenige